

Vee Parkkinen

**YLEISTEN KIRJASTOJEN PALVELUT
SEKSUAALI- JA SUKUPUOLI-
VÄHEMMISTÖIHIN KUULUVILLE
ASIAKKAILLE**

Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunta

Kandidaatintutkielma

Helmikuu 2023

TIIVISTELMÄ

Vee Parkkinen: Yleisten kirjastojen palvelut seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluville asiakkaille

Kandidaatintutkielma

Tampereen yliopisto

Informaatiotutkimus

Helmikuu 2023

Tämän kandidaatintutkielman tavoitteena oli tutkia, millaisia palveluita yleiset kirjastot tarjoavat seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluville asiakkaille. Tutkimuksessa pyrittiin myös selvittämään, millaisia yleisten kirjastojen HLBTIQ-materiaalia sisältävät kokoelmat ovat. Tutkimusmenetelmänä oli kirjallisuuskatsaus, ja tuloksia koottiin laajasta länsimaita käsittelevästä aineistosta. Aineistona toimi 14 tieteellistä artikkelia sekä muuta alan kirjallisuutta.

Yleisillä kirjastoilla on useita tehtäviä, joista osaa määrittää laki, ja osaa pitkät perinteet, asiakkaiden odotukset sekä henkilökunnan oma työpanos. Kirjastot luovat sosiaalista ja kulttuurista pääomaa sekä tarjoavat turvallisia ja maksuttomia tiloja ja tapoja oppia ja löytää tietoa. Suomen kirjastolaki määrittää yleisten kirjastojen tehtäväksi esimerkiksi tarjota pääsy aineistoihin, tietoon ja kulttuurisisältöihin sekä edistää yhteiskunnallista ja kulttuurista vuoropuhelua. Lisäksi lain tavoitteeksi on määritelty muun muassa edistää väestön yhdenvertaisia mahdollisuuksia sivistykseen ja kulttuuriin sekä edistää aktiivista kansalaisuutta, demokratiaa ja sananvapautta. Näillä perusteilla useat kirjastot niin Suomessa kuin maailmallaakin pyrkivät tarjoamaan erityispalveluita useille eri käyttäjäryhmille, joista HLBTIQ-asiakkaat ovat yksi.

Aineistosta nousi esiin neljä luokkaa, joihin kirjastojen seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluville asiakkaille tarjoamat palvelut voidaan jakaa. Näkyvin ja ilmeisin näistä on *kokoelma*, eli kaikki HLBTIQ-aineisto, joka kirjastolla on tarjolla. Kokoelmaan kuuluvat myös mahdolliset sateenkaarihyllyt eli erilleen nostetut HLBTIQ-aineistoa sisältävät kokoelmat. Aineiston lisäksi monet kirjastot tarjoavat sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluville asiakkaille *turvallisen paikan*, jossa he tuntevat olonsa tervetulleiksi, *tapahtumia ja ohjelmaa*, joka kiinnostaa heitä ja on heille omakohtaista, sekä *pääsyn erilaisiin resursseihin* sekä paikan päällä kirjastossa että internetissä.

Tämän nelijakoisen erittelyn lisäksi tutkielmassa pohditaan kirjastojen neutraaliutta sekä haasteita, joita kirjastot ja kirjastohenkilökunta kohtaavat yrittäessään tarjota palveluita HLBTIQ-asiakkaille.

Avainsanat: yleiset kirjastot, seksuaalivähemmistöt, sukupuolivähemmistöt, HLBTIQ, sateenkaarihyllyt

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin Originality Check -ohjelmalla.

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO	1
2	VIITEKEHYS	3
	2.1 Käsitteet	3
	2.1.1 Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt	3
	2.1.2 HLBTIQ	3
	2.1.3 Queer ja sateenkaareva	4
	2.1.4 Kokoelma	4
	2.1.5 Sateenkaarihylly	5
	2.2 Historiaa	5
3	TUTKIMUSASETELMA	8
	3.1 Tutkimuskysymykset	8
	3.2 Tutkimusmenetelmä ja tutkimusaineisto	8
4	TULOKSET	10
	4.1 Kokoelma	10
	4.1.1 Kokoelman laatu	11
	4.1.2 Aineiston löydettävyys	15
	4.1.3 Sateenkaarihylly	16
	4.2 Turvallinen tila	20
	4.2.1 Kuinka kirjastosta voi tehdä turvallisen tilan?	20
	4.2.2 Henkilökunnan suhtautuminen ja koulutus	21
	4.3 Pääsy resursseihin	22
	4.3.1 Internet ja yksityisyys	22
	4.3.2 Muut resurssit	23
	4.4 Tapahtumat ja ohjelmat	24
5	KESKUSTELU JA JOHTOPÄÄTÖKSET	26
	5.1 Pohdintaa tutkimustuloksista	26
	5.2 Neutraalius	27
	5.3 Jatkotutkimus	29
6	LÄHTEET	30

1 JOHDANTO

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeudet ovat viime vuosina olleet usein julkisen keskustelun kohteena, ja keskustelu on koskenut myös näiden vähemmistöjen näkyvyyttä mediassa sekä sitä, miten julkiset palvelut vastaavat vähemmistöjen tarpeisiin. Suomen kirjastolaki (2016) määrittää yleisten kirjastojen tehtäviksi esimerkiksi edistää yhteiskunnallista ja kulttuurista vuoropuhelua ja tarjota pääsy aineistoihin, tietoon ja kulttuurisisältöihin (§ 6). Lisäksi lain tavoitteeksi on määritelty edistää väestön yhdenvertaisia mahdollisuuksia sivistykseen ja kulttuuriin, ja on ilmoitettu, että tavoitteen toteuttamisessa lähtökohtina ovat yhteisöllisyys, moniarvoisuus ja kulttuurinen moninaisuus (§ 2). Samankaltaisia lakeja ja ohjeita löytyy myös ulkomailta koskien yleisten kirjastojen palveluja.

Suomessa yleisissä kirjastoissa yleisesti pyritään moninaisuuteen ja inklusiivisuuteen: halutaan tavoittaa mahdollisimman suuri yleisö, joten palveluja tarjotaan useilla kielillä ja tiloista sekä verkkopalveluista tehdään esteettömiä. Myös seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen huomioonottamista pidetään tärkeänä, ja se ilmenee erilaisten näihin ryhmiin kuuluville ihmisille osoitettujen kirjastopalvelujen muodossa.

Tämä tutkielma on kuvaileva kirjallisuuskatsaus, joka kokoaa yhteen tutkimustietoa siitä, millaisia palveluja yleiset kirjastot eri maissa tarjoavat seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluville asiakkaille. Aiheesta on Suomessa tehty vain muutamia opinnäytteitä, kun taas ulkomailta löytyy paljonkin tieteellistä tutkimusta. Ulkomaisen tutkimuksen pohjalta kirjastojen HLBTIQ-asiakkaille tarjoamat palvelut jaetaan tässä tutkielmassa *kokoelmaan, turvalliseen tilaan, muihin resursseihin sekä tapahtumiin ja muuhun ohjelmaan*.

Suomessa kenties näkyvin kirjastojen seksuaali- ja sukupuolivähemmistöille tarjoama palvelu on sateenkaarihyly eli erilleen nostettu HLBTIQ-aineistoa sisältävä kokoelma. Sateenkaarihylyt ovat hiljalleen yleistyneet, ja niitä käsitellään tässä tutkielmassa

suomalaisten opinnäytteiden pohjalta. Tutkielmassa pohditaan lisäksi kirjastojen neutraaliutta ja haasteita, joita kirjastot ja kirjastohenkilökunta kohtaavat yrittäessään tarjota palveluita HLBTIQ-asiakkaille. Lopuksi pohditaan, miten aihetta voisi tutkia Suomessa lisää.

2 VIITEKEHYS

Tässä osiossa määritellään tutkimuksen kannalta keskeiset seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin sekä kirjastoalaan liittyvät käsitteet. Lisäksi luodaan katsaus aiheen historiaan Suomessa ja ulkomailla.

2.1 Käsitteet

2.1.1 Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin luokiteltavat identiteetit ovat moninaisia ja alan termistö muuttuu nopeasti. Ihmisryhmän määrittelemisen vähemmistöksi asettaa sen jossain määrin vastakkain tai ainakin erilleen valtaväestöstä, niin sanotusta normista. Tässä tutkielmassa kuitenkin käytetään tätä termiä, sillä kuten myöhemmin tutkielmassa tulee ilmi, kirjastoissa otetaan usein linja, että tietyille ihmisryhmille - huolimatta siitä, että nämä ryhmät ovat pienempiä kuin valtaväestö – kannattaa tarjota kohdennettuja palveluita. Näiden palvelujen tarjoamisessa auttaa se, että palvelujen kohderyhmä määritellään mahdollisimman tarkasti. Tässä tapauksessa siis ryhmään kuuluvat kaikki ne ihmiset, jotka eivät ole seksuaaliselta suuntautumiseltaan heteroseksuaaleja sekä cis-sukupuolisia, eli sukupuoleltaan heille syntymässä määritellyn binäärisen sukupuolen mukaisia. (Setan sateenkaarisanasto, 2021.)

2.1.2 HLBTIQ

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluviin ihmisiin ja heidän yhteisöihinsä viitataan usein myös *HLBTIQ*-ihmisinä ja -yhteisönä, sillä termi on kätevästi lyhyempi ja kirjainyhdistelmä kattaa suuren osan käsiteltävistä identiteeteistä. Setan Sateenkaarisanaston (2021) mukaan tämä alkukirjainten yhdistelmä viittaa sekä seksuaali- että sukupuolivähemmistöihin: homot, lesbot, biseksuaalit, transihmiset, intersukupuoliset ja queerit. Lyhenteestä on eri versioita riippuen siitä, mihin kaikkeen halutaan viitata, ja sitä näkee käytettävän usein myös muodossa *HLBT+* tai englanninkielisenä versiona *LGBT+*, jolloin plus-merkki viittaa kaikkiin puuttuviin identiteetteihin. Alkukirjainyhdistelmän käyttö on jossain määrin ongelmallista, sillä

joku identiteetti jää aina mainitsematta, tai jos pyritään pitämään kaikki mukana, kirjainjonosta tulee helposti todella pitkä ja vaikeaselkoinen.

2.1.3 Queer ja sateenkaareva

Englannin kielessä *queer*-sana toimii kattoterminä, joka kattaa kaikki sukupuoleltaan ei-cis-sukupuoliset ja seksuaaliselta suuntautumiseltaan ei-heterot. Senkään käyttö ei kuitenkaan ole aivan ongelmaton, sillä sanaa on aiemmin käytetty haukkumasanana ja osa HLBTIQ-yhteisöön kuuluvista ei siksi halua sitä käyttää. Tiedeyhteisössä sitä kuitenkin käytetään neutraalisti kuvaamaan kyseisiä identiteettejä ja niihin liittyviä ilmiöitä sekä näitä käsittelevää tutkimusta. Sanelle ei ole vakiintunutta suomennosta. Joskus käytetään *queer*-sanaa sellaisenaan, kun taas arkikieleen on vakiintunut *sateenkaari*-sanan käyttö, esimerkiksi kun puhutaan sateenkaarinuorista, sateenkaariperheistä ja kirjastomaailmassa sateenkaarihyllystä tai -kokoelmista. Sana on peräisin HLBTIQ-yhteisön pitkäaikaisesta symbolista, sateenkaarilipusta, ja siitä on myös johdettu adjektiivi *sateenkaareva*, jota voidaan käyttää kuvaamaan HLBTIQ-identiteettejä tai aiheeseen liittyviä ilmiöitä. (Setan sateenkaarisananasto, 2021.)

2.1.4 Kokoelma

Kirjaston kokoelmaan kuuluu kaikki aineisto, joka on kirjastolla fyysisesti lainattavissa, kuten esimerkiksi kaunokirjallisuus, tietokirjallisuus, elokuvat, videopelit, musiikki sekä erilaiset lainattavat esineet kuten lautapelit ja liikuntavälineet (pirkkala.fi/kirjaston-kokoelma.) Lisäksi kirjastoilla on nykyään mittavia digitaalisia kokoelmia, sillä kirjastot voivat hankkia lisenssejä erilaisiin tietokantoihin, joista asiakkaat pääsevät esimerkiksi lainaamaan e- ja äänikirjoja, musiikkia ja elokuvia (Ahola et al. 2021.) Kirjastoilla voi olla lisäksi myös erityiskokoelmia kuten kotiseutukokoelmia, joihin on koottu kuntaa käsittelevää tai kunnan asukkaiden tuottamaa aineistoa ja jotka turvaavat paikallisaineiston saatavuuden ja säilymistä (Vaski-kirjastot, 2022.) Kirjasto voi kerätä erikoiskokoelman myös liittyen johonkin tiettyyn aiheeseen tai aineistotyyppiin, esimerkiksi sateenkaarikokoelman tai -hyllyn.

Kokoelmaan liittyy keskeisesti *kokoelmatyö*, yksi kirjastonhoitajan työn keskeisimmistä elementeistä. Siihen sisältyy kaikenlainen kokoelman käsittely ja muokkaaminen, eli esimerkiksi hankintojen tekeminen eli valinta, kokoelman arviointi, poistojen ja täydennyshankintojen tekeminen, esille tuominen sekä varastointi (Kotila, 2013.)

2.1.5 Sateenkaarihylly

Sateenkaarihylly on erilleen nostettu kokoelma, johon on koottu erilaista seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä käsittelevää aineistoa, esimerkiksi kauno- ja tietokirjoja, elokuvia ja sarjakuvia. Hyllyn tarkoitus on tehdä tästä aineistosta helposti löydettävää, ja sen yhteydessä saattaa olla myös julisteita ja esitteitä, jotka antavat lisätietoa aiheesta ja ohjaavat muiden resurssien ja palveluiden luo (Kallion kirjasto, 2018.) Sateenkaarihyllyistä osa on pysyviä, eli aineiston hyllypaikaksi on määritelty sateenkaarihylly, kun taas joissakin kirjastoissa ei ole varsinaista sateenkaarihyllyä tai – kokoelmaa, mutta esillä on kuitenkin joskus tai koko ajan aihetta käsittelevää aineistoa aineistonäyttelyn muodossa.

2.2 Historiaa

Yleisillä kirjastoilla on useita tehtäviä, joista osaa määrittää laki, ja osaa pitkät perinteet, asiakkaiden odotukset sekä henkilökunnan oma työpanos. Kirjastot luovat sosiaalista ja kulttuurista pääomaa sekä tarjoavat turvallisia ja maksuttomia tiloja ja tapoja oppia ja löytää tietoa. Ne toimivat paitsi tapaamispaikkoina ja tiedonlähteinä, myös väylinä, joiden kautta yhteiskunnan toimimiseen on helpompaa osallistua, vaikka olisi vähempiosainen, ei puhuisi yhteiskunnan valtakieltä tai olisi jollakin muulla tapaa altavastaajan asemassa. (Bain & Podmore, 2020.)

Suomen kirjastolaki (2016) määrittää yleisten kirjastojen tehtäväksi esimerkiksi tarjota pääsy aineistoihin, tietoon ja kulttuurisisältöihin sekä edistää yhteiskunnallista ja kulttuurista vuoropuhelua (§ 6.) Lisäksi lain tavoitteeksi on määritelty muun muassa edistää väestön yhdenvertaisia mahdollisuuksia sivistykseen ja kulttuuriin sekä edistää

aktiivista kansalaisuutta, demokratiaa ja sananvapautta (§ 2). Laissa ilmoitetaan myös, että näiden tavoitteiden toteuttamisessa lähtökohtina ovat yhteisöllisyys, moniarvoisuus ja kulttuurinen moninaisuus. Samankaltaisia ohjenuoria antavat myös monien muiden maiden lait sekä kirjastopalvelujen tarjoamista koskevat säännöt ja ohjeet; esimerkiksi Iso-Britanniassa Kirjasto- ja museolaki (Public Libraries and Museums Act 1964) velvoittaa kirjastoja tarjoamaan kattavat kirjastopalvelut kaikille, jotka niitä haluavat käyttää, ja huomioimaan myös käyttäjien erityistarpeet. Kansainvälisesti IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions) pyrkii parantamaan tietämystä, tarjoamaan tukea ja tietoa, ja edistämään keskustelua HLBTIQ-asioihin liittyen, jotta kaikki kirjaston käyttäjät tulevat kuulluiksi.

Yleiset kirjastot tarjoavat erityisiä palveluja useille erityisryhmille, esimerkiksi monikielisen kirjaston palveluja ja vieraskielistä aineistoa vieraskielisille asiakkaille, esteettömän pääsyn kirjastotiloihin liikuntarajoitteisille asiakkaille sekä helppolukuisia, isotekstisiä sekä äänikirjoja asiakkaille, joilla on jokin lukivaikeus (piki.finna.fi.) Useissa tapauksissa myös seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat asiakkaat nähdään erityisryhmänä, jolle halutaan tarjota erityisesti heidän tarpeisiinsa vastaavia palveluja. Kirjastojen tehtävä on palvella kaikkia asiakkaita tasavertaisesti ja kunnioittavasti, ja HLBTIQ-asiakkaille tämä on erityisen tärkeää. He saattavat kohdata syrjintää muilla elämänsä osa-alueilla, mutta kirjastossa he saavat usein tuntea olevansa tervetulleita ja arvostettuja asiakkaita siinä missä kuka tahansa muukin asiakas. Siellä heille on tarjolla puolueetonta palvelua, joka vastaa heidän tiedontarpeisiinsa. (Ritchie & McNeill, 2011.)

Yhdysvalloissa ja Iso-Britanniassa kirjastojen HLBTIQ-inklusiivista työtä on tutkittu 1990-luvulta lähtien (Gough & Greenblatt, 2011), ja suurin osa tutkimuksesta nykypäivänäkin tehdään näissä kahdessa maassa. Tutkimus on lisääntynyt viime vuosina samalla, kun yleinen keskustelu HLBTIQ-asioista on myös yleistynyt ja queer-kirjallisuudesta on pikkuhiljaa tullut enemmän osa valtavirtaa.

Iso-Britannian ja Yhdysvaltojen lisäksi paljon tutkimusta löytyy Australiasta ja Kanadasta, ja jonkin verran myös muutamista Euroopan maista. Tämän kirjallisuuskatsauksen tuloksia ei siis voi yleistää kertomaan koko maailman tilanteesta, vaan fokus on aineiston määrästä ja kohdemaista johtuen länsimaissa.

Suomessa kirjastojen palveluista seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluville asiakkaille ei ole vielä tehty juurikaan tieteellistä tutkimusta. Aiheesta löytyy kuitenkin kirjastoammattilaisten kirjoittamia verkkojulkaisuja ja artikkeleita, sekä muutamia opinnäytetöitä.

3 TUTKIMUSASETELMA

Tässä osiossa käydään ensin läpi tutkimusta ohjaavat tutkimuskysymykset. Seuraavaksi käsitellään tutkimusmenetelmää ja aineistoa.

3.1 Tutkimuskysymykset

1. Millaisia palveluja yleiset kirjastot tarjoavat seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluville asiakkaille?
2. Millaisia yleisten kirjastojen sateenkaarikokoelmat tai sateenkaarihyllyt ovat?

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen tarkoitus on toimia apuna luomassa yleiskuvaa palveluista, joita kirjastot maailmalla tarjoavat sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluville asiakkaille. Toisen tutkimuskysymyksen avulla pyritään syventymään erityisesti kirjastojen kokoelmiin ja siihen, millaista HLBTIQ-asioita käsittelevää aineistoa niihin kuuluu.

3.2 Tutkimusmenetelmä ja tutkimusaineisto

Tämän tutkielman tutkimusmenetelmä on kuvaileva kirjallisuuskatsaus. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus on yksi kirjallisuuskatsauksen perustyypeistä, ja sitä voidaan pitää yleisluontoisena katsauksena, jota eivät määritä tiukat säännöt. Aineiston valintaa ei määritellä metodisilla säännöillä, mutta tutkittava aihe tai ilmiö pyritään kuitenkin kuvaamaan laajasti. Kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa voidaan syntetisoida aiempien tutkimusten tuloksia yhtenäiseksi kokonaisuudeksi. (Salminen, 2011.)

Aineisto on kerätty Andor –tietokannasta ja ProQuestin Library & Information Science Collection- tietokannasta. Lisäksi käytiin vielä erikseen läpi muutamia kirjastoalan digitaalisia julkaisuja, mutta niistä ei löytynyt uutta aineistoa, jota ei aiemmista tietokannoista olisi jo poimittu. Suomalaisen tutkimuksen puutteen vuoksi etsittiin Suomesta myös opinnäytetöitä. Hakutermeinä käytettiin esimerkiksi termejä *kirjasto**,

*HLBT**, *seksuaalivähemmistö**, *sukupuolivähemmistö**, *librar**, *LGBT** ja *queer*.
Katkaisumerkin käytöllä varmistettiin, että saadaan myös taivutusmuodot, monikot ja yhdyssanat mukaan hakutuloksiin. Tieteellisten artikkelien ja opinnäytetöiden lisäksi lähteenä käytettiin kirjastoalan ammattilaisten esseitä ja verkkojulkaisuja, useiden eri kirjastojen verkkosivuja sekä kirjastoalaa koskevaa lainsäädäntöä.

Aineisto on jossain määrin hajanaista, ja suurin osa lähteistä käsittelee yleisiä kirjastoja Yhdysvalloissa tai Iso-Britanniassa. Muutamia lähteitä löytyi myös Australiasta, Kanadasta ja Euroopasta.

Aineistoa analysoidessa pyrittiin löytämään merkittäviä yhtäläisyyksiä ja eroja lähteiden väliltä. Aineisto kertoo kirjastojen käytännöistä useissa eri maissa, joten siitä voi päätellä, onko esimerkiksi jokin käytäntö niin toimiva, että siihen on päädytty useissa paikoissa.

4 TULOKSET

Aineistosta nousi esiin neljä pääluokkaa, joihin yleisten kirjastojen sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluville asiakkaille tarjoamat palvelut voidaan jakaa. Kenties näkyvin ja ilmeisin näistä on *kokoelma*; se, että kirjastoilla ylipäätään on tarjolla HLBTIQ-aineistoa. Aineiston lisäksi kirjastot ympäri maailmaa tarjoavat sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluville asiakkaille *turvallisen paikan*, jossa he tuntevat olonsa tervetulleiksi, *tapahtumia ja ohjelmaa*, joka kiinnostaa heitä ja on heille omakohtaista, sekä turvallisen ja mahdollisimman vaivattoman *pääsyn erilaisiin resursseihin* sekä paikan päällä kirjastossa että internetissä.

4.1 Kokoelma

Kun halutaan määrittää, kuinka hyvin kirjasto palvelee jotakin tiettyä ihmisryhmää, yksi hyvä tapa on tutkia, millaista tätä ryhmää koskevaa aineistoa kirjaston kokoelmaan kuuluu. Voidaan selvittää, kuinka paljon aineistoa on, kuinka laadukasta ja ajantasaista se on, ja kuinka helposti se on löydettävissä ja saavutettavissa muun kokoelman joukosta. (McEacheron, 2016.)

Tässä osiossa tarkastellaan aineistosta esiin nousseita näkökulmia yleisten kirjastojen HLBTIQ-kokoelmiin. Ensin käsitellään kokoelman laatua eli tarkemmin sen ajantasaisuutta, kattavuutta ja monipuolisuutta. Seuraavaksi keskitytään aineiston löydettävyyteen; sen fyysiseen sijaintiin kirjastotilassa, yksittäisten kirjojen merkitsemiseen ja luokitteluun, sekä aineiston asiansanoittamiseen ja luettelointiin sähköisessä kirjastokatalogissa ja sen myötä aineiston haettavuuteen. Lopuksi tarkastellaan Suomessa ja jonkin verran myös muualla maailmalla yleistynyttä *sateenkaarihylly* -ilmiötä, jossa sateenkaariaineisto nostetaan omaksi erityiskokoelmakseen.

4.1.1 Kokoelman laatu

Kirjaston kokoelman laatuun ja laajuuteen vaikuttaa suuri määrä erilaisia tekijöitä, esimerkiksi kirjaston kokoelmapolitiikka, aineiston hankkimiseen suunnattu budjetti, yksittäiset kokoelmatyötä tekevät kirjastotyöntekijät sekä asiakkailta tuleva palaute - sekä suoraan että epäsuorasti lainamäärien kautta. Kaikki nämä tekijät vaikuttavat yhtä lailla myös kirjastojen HLBTIQ-aineistoon. (Betts-Green, 2020; Chapman, 2013.)

Kokoelmapolitiikka tarkoittaa linjauksia ja sääntöjä, joita kirjastossa on tehty kokoelman suhteen. Sillä pyritään pitämään aineisto laadukkaana, ajantasaisena ja houkuttelevana, ja se toimii ohjelinjauksena kokoelmatyötä ja hankintoja tekeville kirjastonhoitajille (Kotila, 2013.) Betts-Greenin (2020) ja Chapmanin (2013) mukaan olisi tärkeää, että kirjastoilla olisi HLBTIQ-aineiston hankintaa ja ylläpitoa koskevat säännöt, jotta asiakkaiden pääsy tähän aineistoon olisi turvattu. Jos kokoelmapolitiikkaa ja yhteistä linjaa ei ole, vastuu asianmukaisen aineiston hankinnasta jää yksittäisten hankinnasta vastaavien kirjastotyöntekijöiden vastuulle tai pahimmassa tapauksessa siitä ei huolehdi kukaan. Tällöin HLBTIQ-aineistoa ei välttämättä hankita lainkaan tai hyllyille kertyy vanhentunutta tai huonolaatuista aineistoa. Kirjastot kärsivät jatkuvasti rahapulasta ja budjettileikkauksista, ja usein hankinnasta vastaava työntekijä joutuu karsimaan hankittavien teosten määrää. Ilman kunnollista kokoelmapolitiikkaa HLBTIQ-aineisto on vaarassa joutua karsituksi, ellei joku pidä sen puolia (Betts-Green, 2020.)

Kokoelman laatuun vaikuttaa vahvasti se, kuka siitä on vastuussa. Useassa artikkelissa tuli ilmi, että harvalla kirjastolla on suoranaista HLBTIQ-aineistoa koskevaa kokoelmapolitiikkaa tai ohjetta siitä, kenen vastuulla on hankkia ja ylläpitää HLBTIQ-aineistoa (Betts-Green, 2020; Bain & Podmore, 2020.) Bainin ja Podmoren (2020) toteuttama kirjastojen kokoelman analyysi sekä haastattelututkimus osoitti, että kirjastoissa, joissa oli erityisen hyvä ja kattava HLBTIQ-kokoelma, oli yksi tai useampi asialle omistautunut kirjastonhoitaja, joka piti työnsä oleellisena osana HLBTIQ-kokoelman kehittämistä. Usein nämä henkilöt kuuluivat itsekin seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön, tai pitivät aihetta muusta syystä henkilökohtaisesti tärkeänä.

HLBTIQ-kokoelmasta huolehtiminen ei välttämättä kuulunut suoranaisesti heidän työnkuvaansa, vaan he tekivät sitä vapaaehtoisesti muiden töidensä lisäksi. (Bain & Podmore, 2020.)

Hankintaa tekeillä kirjastonhoitajilla saattaa olla vaikeuksia valita laadukasta ja monipuolista HLBTIQ-aiheita käsittelevää aineistoa (Gough & Greenblatt, 2011; Moss, 2008.) Moni kirjastotyöntekijä pitää HLBTIQ-aineiston hankkimista vaikeana, jos ei tunne aihetta hyvin eikä omaa siihen henkilökohtaista kosketuspintaa (Gough & Greenblatt, 2011.) Gough ja Greenblatt kuitenkin muistuttivat, että kirjastonhoitaja kykenee hankkimaan kirjoja, jotka käsittelevät esimerkiksi lapsia, olematta itse lapsi; henkilökohtainen kokemus ei ole välttämätön, kunhan aiheeseen perehtyy ja noudattaa normaaleja valintaan liittyviä laatukriteerejä.

Chapmanin (2013) mukaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä käsittelevää tai niihin kuuluville ihmisille suunnattua aineistoa voi olla myös hankalaa hankkia kirjastoon siksi, että kirjastot saattavat hankkia kirjansa pääosin jonkin tietyn toimittajan kautta, eivätkä kaikki toimittajat pidä valikoimissaan paljonkaan HLBTIQ-kirjallisuutta. Tällöin hankintaa tekevä kirjastotyöntekijä on hankalan päätöksen edessä; lähteäkö etsimään HLBTIQ-kirjallisuutta ja muuta aineistoa muita kanavia pitkin, esimerkiksi pienempien kustantamoiden katalogeista ja internetin suosittelulistoilta? Kokoelman kattavuuden kannalta se olisi ehdottomasti hyödyllistä, mutta ilman tähän ohjaavaa kokoelmapolitiikkaa ja olemassa olevia vakiintuneita toimintatapoja, se voi olla yksittäiselle työntekijälle suuri harppaus. (Chapman, 2013.)

Virallinen kokoelmapolitiikka, jossa kerrotaan HLBTIQ-aineiston olevan tärkeä osa kokoelmaa, auttaa myös selittämään, miksi tätä aineistoa hankitaan. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöille suunnatulle aineistolle - ja palveluille yleensäkin - voi olla haasteena kysymys siitä, asettuuko kirjasto niiden myötä poliittiselle linjalle sen sijaan, että pysyisi neutraalina (McEacheron, 2016.) Kyseenalaistusta saatetaan McEacheronin (2016) mukaan joutua kohtaamaan niin asiakkaiden ja kirjastohenkilökunnan kuin päättäjien ja rahoittajienkin näkökulmasta. Näissä tilanteissa voidaan osoittaa

kokoelmapolitiikan takaavan yhteisen linjan siitä, että kirjaston tulee tarjota kattavasti laadukasta aineistoa kaikenlaisille asiakkaille.

Mitä laadukkaalta HLBTIQ-kokoelmalta sitten vaaditaan? Bain ja Podmore (2020), Houde (2019) sekä Knapp (2022) listaavat tärkeiksi tekijöiksi muun muassa sen, että aineistoa on laajasti laidasta laitaan, jotta se kattaa mahdollisimman paljon erilaisia identiteettejä ja kokemuksia, sekä sen, että etenkin nuorille on tarjolla paljon kirjallisuutta, josta he voivat löytää paljon samastuttavia erilaisiin seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvia hahmoja. Kokoelmaan tulisi kuulua ajantasaista tieto- ja kaunokirjallisuutta niin aikuisten-, lasten- kuin nuortenosastollakin. HLBTIQ-aineiston saatavuus saattaa kuitenkin olla huonompi kuin muun aineiston, ja Chapmanin (2013) mukaan HLBTIQ-asiakkaat näkevät mieluummin hyllyssä vaikka hiukan vanhentunutta tai huonompilaatuista HLBTIQ-aineistoa, kuin ei HLBTIQ-aineistoa ollenkaan. Laaduntarkkailu on kuitenkin tärkeää, sillä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä käsittelevä aineisto saattaa olla konservatiivista ja syyllistävää, tai esittää HLBTIQ-identiteetin omaavia ihmisiä yksilöotteisessä tai vahingollisessa ja stereotypisoivassa valossa (Robinson, 2016.)

Kokoelman monipuolisuus on Robinsonin (2016) ja Houden (2018) mukaan todella tärkeää, ja sitä voi lisätä etsimällä olemassa olevasta kokoelmasta puutteita ja pyrkimällä täyttämään ne. Robinsonin (2016) mukaan aineistoa kannattaa hankkia yhteistyökumppaneilta ja vinkkejä kokoelman täydennykseen erilaisista kustantamoiden julkaisuista sekä internetissä julkaistuista kirjasuosituksista ja blogiteksteistä. Myös Knapp (2022) mainitsee, että hankintoja tehdessä kannattaa ottaa yhteyttä pieniin HLBTIQ-kustantajiin ja -kirjakauppoihin kirjaston valikoiman monipuolistamiseksi. Ritchie ja McNeill (2011) puolestaan tuovat esille kirjasto- ja julkaisualojen lehdet ja katalogit sekä HLBTIQ-kirjallisuuteen keskittyvät kirjallisuuspalkintoja jakavat tahot hyvinä lähteinä.

Kokoelmapolitiikan tulisi korostaa nimenomaan kokoelman monipuolisuutta ja kattavuutta. HLBTIQ-aineistoa saattaa näyttää ensinäkemältä olevan kirjaston

kokoelmassa paljonkin, mutta Hicksin ja Kerriganin (2020) mukaan kunnollisen ohjeistuksen puuttuessa kokoelmaan päädytään yleensä hankkimaan enimmäkseen aikuisia, valkoihoisia homomiehiä käsittelevää aineistoa, ja hyvin vähän muita seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvia identiteettejä käsittelevää aineistoa. Myös lesboja käsittelevää aineistoa sekä teineille suunnattua homoja käsittelevää kirjallisuutta on tällaisissa kokoelmissa jonkin verran, mutta Hicksin ja Kerriganin (2020) mukaan esimerkiksi biseksuaaleja ja trans-ihmisiä käsittelevää aineistoa on vähemmän. Esimerkkinä Dublinin kirjastoja tutkiessaan Hicks ja Kerrigan (2020) saivat selville, että niiden kokoelmissa olevasta HLBTIQ-aineistosta yli kaksi kolmasosaa käsitteli miehiä. Tämä voi johtua siitä, että homoja käsittelevää kirjallisuutta julkaistaan kaiken kaikkiaan enemmän kuin muuta HLBTIQ-kirjallisuutta, ja sitä on helpommin saatavilla (Hicks & Kerrigan, 2020.)

Normaaliin kokoelmatyöhön kuuluu myös aineiston poistaminen, ja usein poistetaan aineistoa, jota ei järjestelmän tietojen mukaan lainata paljonkaan. HLBTIQ-aineiston kanssa on kuitenkin muistettava eräs erityispiirre: Bain ja Podmore (2020) puhuvat käyttämättömyyden illuusiosta, joka saattaa vaivata HLBTIQ-aineistoa. Tällaisen aineiston lainaaminen saattaa leimata lainaajan vähemmistöön kuuluvaksi, joten etenkin nuoremmat kirjastonkäyttäjät usein vain lukevat ja katselevat aineistoa salaa kirjastossa sen sijaan, että uskaltautuisivat lainaamaan sitä. Näin aineiston käytöstä ei jää jälkeä sähköisiin järjestelmiin, eikä se siten näy henkilökunnalle, vaikka todellisuudessa aineistolle saattaa olla paljonkin käyttöä. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat asiakkaat ovat muutenkin jossain määrin näkymätön asiakasryhmä. Heitä ei välttämättä erota ulkonäön perusteella, eivätkä he useinkaan halua pyytää kirjastohenkilökunnalta apua tiedonhaussa tai lainata HLBTIQ-aiheita käsittelevää materiaalia - he pelkäävät, että joutuisivat niin tehdessään tulemaan kaapista eli paljastamaan kuuluvansa seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön (Betts-Green, 2020; Gough & Greenblatt, 2011).

4.1.2 Aineiston löydettävyys

Ei riitä, että kirjaston kokoelmiin kuuluu HLBTIQ-aineistoa; aineiston täytyy myös olla helposti löydettävissä sekä fyysisesti kirjastotilassa että digitaalisesti kirjaston verkkopalvelussa (Ritchie & McNeill, 2011; Toth, 2016.)

Aineiston löydettävyyteen vaikuttaa eniten kirjaston aineistoluokittelu, sillä se määrittää sekä kirjojen fyysisen sijainnin hyllyssä että niiden linkittymisen toisiinsa kirjaston sähköisessä katalogissa (Toth, 2016.) Edgen (2019) mukaan luokittelun kieli on kirjastoissa ja sähköisissä katalogeissa usein vanhentunutta ja HLBTIQ-aineiston sijoittelu sekavaa. Edge (2019) suosittelee, että käyttöön otettaisiin laajempi ja tarkempi asiasanasto, ja että hyllyluokitusta päivitetäisiin vastaamaan nykyajan tarpeita. Historiallisesti esimerkiksi homoseksuaalisuutta käsittelevä kirjallisuus on saatettu sijoittaa aineistoluokituksessa mielisairauksien, seksuaalisten perversioiden tai seksuaalirikosten joukkoon, ja joissakin kirjastoissa nämä vanhat asenteet näkyvät yhä aineiston hyllypaikoissa. Tällöin annetaan asiakkaille kuva, että erilaisissa seksuaalisissa suuntautumisissa ja sukupuolen moninaisuudessa on jotakin vikaa. (McEacheron, 2016; Edge, 2019; Naidoo, 2013.)

Fyysisessä kirjastotilassa HLBTIQ-aineisto voidaan joko integroida osaksi muuta kokoelmaa tai nostaa omaksi sateenkaarikokoelmakseen (Robinson, 2016.) Kummallakin toimintatavalla on kannattajansa. Kun HLBTIQ-aiheita käsittelevät kirjat ovat muun kokoelman joukossa, annetaan ymmärtää, ettei niissä ole mitään outoa tai tavallisesta poikkeavaa. Toisaalta jos niitä korostetaan, ne voi olla helpompi löytää ja annetaan äänekkäämmin viesti, että HLBTIQ-asiakkaille halutaan tarjota palveluita. Keskitien ratkaisuna joissakin kirjastoissa HLBTIQ-aineistoa on merkitty helpommin löydettäväksi kirjan selkämykseen liimattavalla sateenkaaritarralla tai vaaleanpunaisella kolmiolla, mutta tämäkään ei ole täysin ongelmatonta: monet asiakkaat eivät halua lainata sateenkaariarroitettua kirjaa tai katsella sateenkaariaineistolle varattua hyllyä, sillä se voi tarkoittaa oman seksuaalisen suuntautumisen paljastumista tuntemattomille

(Naidoo, 2013; Robinson, 2016.) Erilleen nostettuja ja merkittyjä sateenkaarikokoelmia ja niiden hyviä ja huonoja puolia tarkastellaan tarkemmin seuraavassa aliluvussa.

Bainin ja Podmoren (2020) mukaan HLBTIQ-aineiston määrä vaihtelee kirjastoissa maantieteellisesti sekä kirjaston koon mukaan; suurissa keskuskirjastoissa aineiston määrä ja laatu voivat olla hyvinkin korkeat, kun taas pienemmissä ja syrjäisemmissä kirjastoissa ei välttämättä ole lainkaan HLBTIQ-asioita käsittelevää aineistoa. Suomessa tämä on harvemmin enää ongelma, sillä kelluvat kokoelmat ja kirjastokimpat ovat yleisiä. Kelluvassa kokoelmassa aineistoa voi helposti ja maksutta tilata kirjastosta toiseen, ja kirjastokimpoissa eri kuntien kirjastot liittyvät yhteen ja jakavat yhä tiiviimmin sekä digitaalisia resursseja että fyysistä kokoelmaa. Asiakkaat hyötyvät, sillä kuntienvälinen varaus tulee usein kirjastokimpassa maksuttomaksi tai ainakin edulliseksi, jolloin on mahdollista päästä käsiksi aineistoon, jota oman kunnan kirjastolla tai omassa lähikirjastossa ei ole. (Miettunen, 2019.)

Kirjaston verkkosivuilla ja aineiston digitaalisella löydettävyydellä on kaikessa tässä tärkeä rooli. Suuri osa asiakkaista haluaa mieluummin itse etsiä aineistoa kirjaston sivuilta kuin pyytää apua henkilökunnalta, ja on tärkeää, että se on tehty asiakkaille mahdollisimman luontevaksi. Luokittelun tulisi siis olla yleiskielistä, neutraalia ja helposti ymmärrettävää, ja verkkosivujen mahdollisimman helppokäyttöisiä. (Hicks & Kerrigan, 2020; Toth, 2016.) Sivuston hakukoneen tulisi myös tehokkaasti linkittää keskenään eri ontologioita ja hakusanoja, jotta se toimisi paremmin vaikei asiakas valmiiksi tietäisikään kaikkein parhaita hakutermejä (Edge, 2019.)

4.1.3 Sateenkaarihylly

Sateenkaarihylly on erilleen nostettu kokoelma, johon on koottu erilaista seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä käsittelevää aineistoa, ja jonka tarkoitus on tehdä tästä aineistosta helposti löydettävää ja näkyvää. Hyllyä pidetään myös viestinä siitä, että kirjasto haluaa olla avoimesti inklusiivinen ja pitää HLBTIQ-asiakkaiden puolia. (Houde, 2018; Knapp, 2022.)

Aineistosta nousi esiin kaksi vastakkaista näkökulmaa: osa lähteistä esitteli sateenkaarihyllyjen hyviä puolia ja niistä saatua positiivista palautetta, osa taas toi esille sateenkaarihyllyjen mahdollisia haittapuolia ja negatiivisia vaikutuksia. Robinson (2016) ja Chapman (2013) varoittavat, että kun HLBTIQ-aineisto eristetään omaksi kokoelmakseen, saatetaan antaa vaikutelma, että se kuuluukin erilleen ”normaalista” kokoelmasta. Heidän mukaansa olisi parempi pitää HLBTIQ-aineisto osana muuta kokoelmaa ja osoittaa hyväntahtoisuutta seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvia asiakkaita kohtaan sellaisin tavoin, jotka eivät erota heitä muista asiakkaista – esimerkiksi varmistamalla, että HLBTIQ-aiheita käsitteleviä kirjoja otetaan mukaan kaikenlaisiin kirjanäyttelyihin ja esittelyhyllyihin, ei vain sateenkaarihyllyyn. Myös Knapp (2022) kannattaa HLBTIQ-asiakkaiden palvelemista muun asiakaskunnan joukossa erottelematta heitä tai heille suunnattua aineistoa, jottei päädyt eristämään heitä tai asettamaan heitä epäedullisen huomion kohteeksi. Chapman (2013) kertoo nuorten kokevan eniten mahdollista haittaa siitä, että HLBTIQ-aineisto on erillään ja siitä johtuen sen käyttö saattaa herättää huomiota ja asettaa nuoren alttiiksi kiusaamiselle. Toisaalta Houde (2018) korostaa HLBTIQ-hyllyn tai -aineistonäyttelyiden positiivista vaikutusta ja viestiä siitä, että kirjastossa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat nuoret ovat tervetulleita.

Suomalaisissa lähteissä sateenkaarihyllyihin suhtauduttiin positiivisemmin kuin ulkomaisissa. Ensimmäinen sateenkaarihylly Suomessa perustettiin Helsinkiin Kallion kirjastoon vuonna 2015, ja sen jälkeen hyllyt ovat pikkuhiljaa yleistyneet Suomessa. Kallion kirjaston Sateenkaarihylly on saanut asiakkailta paljon positiivista palautetta, ja aineiston menekki on kasvanut. Sateenkaarihylly on korostanut kirjaston roolia syrjintää vastustavana ja kaikille avoimena paikkana. Lisäksi sateenkaarihyllyn ympärille järjestetään tapahtumia ja luentoja, ja sen sisältöä kartutetaan asiakkaiden toiveita kuunnellen. (Kallion kirjasto, 2018.)

Kallion kirjastossa sateenkaarihyllyyn kuuluva aineisto merkitään sateenkaaritarralla ja sen pysyvä hyllypaikka on sateenkaarihyllyssä. Aineistosta hankitaan kuitenkin aina tuplakappaleet, ja vähintään yksi niistä sijoitetaan tavalliseen kokoelmaan, jotta samat

kirjat löytyvät myös sieltä ja ovat lainattavissa huomaamattomammin kuin sateenkaarihyllyn kirjat. (Kallion kirjasto, 2018; Mölläri & Palander, 2015.) Tämä tuntuu vastaavan huoliin siitä, että sateenkaarihyllyn takia HLBTIQ-aineisto ja -asiakkaat eristettäisiin erilleen muusta kokoelmasta ja muista asiakkaista.

Mattila (2015) tutki sateenkaarinuorten kirjastonkäyttöä Lapissa. Tutkimuksessa tuli ilmi, että nuoret kokivat kirjaston tasa-arvoisena paikkana, mutta toivoivat, että HLBTIQ-kirjallisuutta nostettaisiin paremmin esille. Ilman teemanäyttelyitä tai sateenkaarihyllyä aihepiiriin kuuluva aineisto tuntui nuorten mielestä hukkuvan hyllyihin ja sitä oli vaikea löytää.

Pirkanmaalla sateenkaarihyllyjä tutkineen Hämäläisen (2019) mukaan kirjastoissa, joissa oli sateenkaarihylly, se oli koettu toimivaksi ratkaisuksi. Toisaalta niissä kirjastoissa, joissa hyllyä ei ollut, asiakkaat eivät olleet esittäneet toiveita sellaisen perustamisesta. Useassa kirjastossa ongelmaksi kerrottiin nousevan myös sateenkaarihyllyn paikka; HLBTIQ-aineistoa oli lapsille, nuorille ja aikuisille, ja jos sateenkaarihyllyn sijoitettaisiin niitä kaikkia, hylly puolestaan olisi vaikea sijoittaa kirjastossa. Joissakin kirjastoissa on tästä syystä päädytty kokoamaan sateenkaarihylly vain yhden osaston aineistosta, kuten Nokian pääkirjaston nuorten sateenkaarihylly (kuva 1) ja Tampereen pääkirjaston aikuisten osastolla sijaitseva aineistonäyttely-muotoinen sateenkaarihylly (kuva 2.)

Myöhemmin Hämäläinen (2021) tutki pro-gradu -tutkielmassaan sateenkaarihyllyjä ja kirjastojen Pride-kuukauden tapahtumiin osallistumista laajemmin koko Suomessa. Vaikka kirjastoissa ei olisi ollut varsinaista sateenkaarihyllyä, Priden aikaan niissä innostuttiin tekemään HLBTIQ-aiheisia aineistonäyttelyitä sekä järjestämään muita tapahtumia aiheeseen liittyen. Tutkimuksessa tuli myös esille, että vaikka sateenkaarihylly haluttaisiin perustaa, kirjastokimppaan kuuluminen, kirjojen jatkuva kelluminen kirjastosta toiseen sekä kimppaan kuuluvien kirjastojen yhteisen linjan puuttuminen saattaisi hankaloittaa sen perustamista. (Hämäläinen, 2021.)

Kuva 1. Nokian pääkirjaston nuortenosaston sateenkaarihylly (oma kuva-arkisto)

Kuva 2. Tampereen pääkirjaston aineistonäyttelymuotoinen sateenkaarihylly (oma kuva-arkisto)

4.2 Turvallinen tila

Kokoelma on kirjaston HLBTIQ-asiakkaille tarjoamista palveluista ilmeisin ja kenties tärkein. Asiakkaat eivät kuitenkaan pääse hyödyntämään sitä, jos kirjasto tuntuu epämiellyttävältä tai turvattomalta paikalta, jonne seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuuluvan asiakkaan ei tee mieli mennä. Tarvitaan tila, jossa kaikki voivat kokea olonsa turvalliseksi ja tervetulleeksi. (Houde, 2018.)

Turvallinen tila tarkoittaa paikkaa, joka on vapaa ennakkoluuloista, syrjinnästä, konfliktista ja mahdollisista uhista (Houde, 2018.) Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat ihmiset kohtaavat elämässään valtaväestöä enemmän kiusaamista, syrjintää ja väkivaltaa, ja heillä on siksi suurempi riski kärsiä mielenterveyden ongelmista (Betts-Green, 2020; Hicks & Kerrigan, 2020.) Kirjastot voivat näytellä merkittävää positiivista osaa näiden ihmisten elämässä ja tarjota heille turvaa ja tarpeellisia resursseja (Moss, 2008; Hicks & Kerrigan, 2020; Houde 2018.)

Tässä osiossa kootaan yhteen tapoja tehdä kirjastosta turvallinen tila HLBTIQ-asiakkaille. Erityisesti syvennytään kirjastohenkilökunnan rooliin sekä siihen, millaista asennoitumista ja kouluttautuneisuutta heiltä toivotaan aiheeseen liittyen.

4.2.1 Kuinka kirjastosta voi tehdä turvallisen tilan?

HLBTIQ-ihmiset joutuvat usein kokemaan painetta tehdä itsestään tai identiteetistään näkymättömiä. Turvallisen tilan tarkoitus on toimia päinvastoin: kirjastossa voidaan tehdä HLBTIQ-asioista näkyviä laittamalla esille sateenkaarilippu tai muita aiheeseen liittyviä julisteita ja koristeita, perustamalla aineistonäyttelyitä sekä sijoittamalla informatiivisia esitteitä ilmoitustauluille ja tiskeille tai sateenkaarihyllyn yhteyteen. (Knapp, 2022; Bain & Podmore, 2020.) Näkyvästi HLBTIQ-asioita esiintuova tila levittää tietoa asiakkaille, lisää keskustelua ja välittää viestiä, että kirjastossa välitetään

seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvista asiakkaista ja näiden oikeuksista sekä tarpeista (Knapp, 2022.)

Turvalliseen tilaan kuuluu lisäksi sekä inklusiivisuus eli mukaan ottaminen että negatiivisten kokemusten minimointi: mukaan ottaminen tarkoittaa sitä, että HLBTIQ-aineistoa otetaan mukaan kaikenlaisiin aineistonäyttelyihin ja suosittelutilanteisiin, ja että kirjaston järjestämä ohjelma ja tapahtumat on suunnattu myös HLBTIQ-asiakkaille (Bain & Podmore, 2020.) Robinsonin (2016) mukaan negatiiviset kokemukset ja syrjinnäntunteet taas voidaan pyrkiä minimoimaan varmistamalla, että kirjastossa säännöt suojelevat kaikkia asiakkaita syrjinnältä - niin henkilökunnan kuin muiden asiakkaidenkin taholta - ja varmistamalla, ettei asioista tehdä asiakkaalle sen vaikeampaa kuin on pakko. Robinsonin (2016) mukaan on hyvä, jos tarjolla on sukupuolineutraalit WC-tilat, ja jos esimerkiksi kirjastokortin hankkiminen ei vaadi turhaan ilmoittamaan sukupuolta. Aineiston esillepanossa ja suosittelussa kannattaa myös välttää sukupuolitettua tai muuten lokeroivaa lähestymistapaa. (Robinson, 2016; Naidoo, 2013.)

4.2.2 Henkilökunnan suhtautuminen ja koulutus

Kirjastohenkilökunnan asenteilla on keskeinen vaikutus kirjastoon turvallisena ja HLBTIQ-myönteisenä tilana (Chapman, 2013; Houde, 2018; Robinson, 2016.) Henkilökunnalle voidaan järjestää koulutusta, jossa kerrotaan HLBTIQ-asiakkaista ja näiden tiedontarpeista sekä siitä, miten heitä kannattaa palvella (Robinson, 2016; Chapman, 2013; Naidoo, 2013.) Henkilökuntaa tulisi myös tukea ja kannustaa pohtimaan omia arvojaan ja mielipiteitään, ja työyhteisössä tulisi korostaa tasa-arvoa ja tasapuolisuutta (Robinson, 2016.)

Ei voida odottaa, että jokainen on HLBTIQ-asioiden ja -kirjallisuuden asiantuntija, mutta Chapmanin (2013) mukaan voidaan koota yhteen resursseja kuten esimerkiksi kirjastoja ja linkkejä hyödyllisille nettisivuille, joita henkilökunta voi tarvittaessa käyttää

apuna palvellessaan asiakkaita. Brandstedtin (2016) mukaan koulutus ja tuki auttavat henkilökuntaa paremmin ymmärtämään seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvia asiakkaita ja näiden tiedontarpeita. Tärkeintä on, että asiakas osataan kohdata arvostaen ja tasa-arvoisena ihmisenä, jolle tarjotaan niin hyvää palvelua kuin mahdollista, kuului hän sitten mihin ihmisryhmään tahansa (Houde, 2018.)

4.3 Pääsy resursseihin

Suurimmassa osassa oleva kirjaston tarjoama resurssi on tietenkin kokoelma, mutta kirjasto voi tarjota asiakkaille turvallisen ja mahdollisimman vaivattoman pääsyn myös suureen määrään muita resursseja, sekä paikan päällä kirjastossa että internetissä (Houde, 2019; Robinson, 2016.)

4.3.1 Internet ja yksityisyys

Nykypäivänä suurimmalla osalla ihmisistä on pääsy internetiin kotitietokoneelta tai taskussa kulkevasta puhelimesta, mutta etenkin vähäosaisille ja nuorille kirjaston tietokoneet ja maksuton nettiyhteys voivat olla todella tärkeitä. Kotona vanhemmat saattavat valvoa netinkäyttöä, joten monelle nuorelle kirjasto on ainut paikka etsiä tietoa HLBTIQ-asioista yksityisesti. (Austin, 2019; Houde, 2019; Knapp, 2022; Robinson, 2016.)

Netinkäytön lisäksi yksityisyys ja anonymiteetti fyysisen aineiston hankinnassa on tärkeää. Kun aineistoa saa kirjastosta, sitä ei tarvitse ostaa henkilökohtaisesti, ja sen voi lainata lainausautomaatilla, jolloin ei joudu näyttämään kirjastohenkilökunnalle millaista aineistoa on lainaamassa. Ongelmia voi tulla silloin, kun oman kirjaston HLBTIQ-aineiston määrä on pieni, mutta aineistoa olisi jossakin toisessa kirjastossa. Kynnys mennä asiakaspalvelutiskille pyytämään kaukolainaa tai noutamaan saapunutta aineistoa voi olla todella korkea, sillä niin tehdessään moni asiakas kokee joutuvansa tahtomattaan ”ilmiantamaan” itsensä henkilönä, jota kiinnostavat HLBTIQ-asiat - eli joka

melko todennäköisesti kuuluu seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön. (Bain & Podmore, 2020; Betts-Green, 2020; Hicks & Kerrigan, 2020.)

Suurella osalla suomalaisista kirjastoista tämä ei kuitenkaan ole ongelma, sillä asiakkaat pystyvät varaamaan aineistoa kirjaston verkkopalvelussa. Monissa kirjastoissa on käytössä myös varausten itsepalvelunouto, eli saapunut aineisto laitetaan varaushyllyyn, josta asiakas voi noutaa sen itse. Varaushyllyssä olevasta aineistosta ei ilmene asiakkaan nimeä tai muita henkilötietoja, vaan niissä on vain varausnumero tai asiakkaan valitsema pseudonyymi. Varaamansa aineiston voi lainata ja palauttaa lainausautomaatilla, jolloin asiakkaan ei ole pakko missään prosessin vaiheessa kohdata kirjaston henkilökuntaa ja ilmaista heille itsestään tietoja, joita ei halua tiedettävän. (helmet.fi; piki.finna.fi.)

4.3.2 Muut resurssit

Aineiston löytäminen kirjastosta tai kirjaston verkkopalvelusta saattaa olla haastavaa, etenkin asiakkaille, joille palvelu ei ole kovin tuttu. Kirjastohenkilökunta kokoaa erilaisia esittelyhyllyjä, aineistonäyttelyitä sekä kirjalistoja tuodakseen aineistoa esille ja saadakseen asiakkaita tarttumaan heille tuntemattomiin teoksiin. Kaikkia näitä keinoja voidaan hyödyntää myös HLBTIQ-aineiston esittelyssä. (Bain & Podmore, 2020; Robinson, 2016.) HLBTIQ-aiheisia kirjoja kannattaa ottaa osaksi kaikenlaisia kirjanäyttelyitä, ja voidaan myös koota sateenkaarihylly tai hetkellisesti esillä oleva kokonaan HLBTIQ-aiheinen näyttely. (Houde, 2018.)

Näyttelyiden lisäksi voi olla hyödyllistä koota listoja HLBTIQ-aiheita käsittelevistä kirjoista ja elokuvista. Tällainen lista voi olla esillä sateenkaarihyllyn tai kirjanäyttelyn yhteydessä tai asiakaspalvelutiskillä apuna, jos asiakas tulee kysymään aiheesta (Bain & Podmore, 2020.) Listoja voidaan helposti koota myös verkkokirjastossa, jolloin listassa voi suoraan olla linkkejä kirjojen kuvauksiin tai verkossa sijaitseviin e- ja äänikirjoihin (Knapp, 2022.) Kirjaston ei myöskään tarvitse pitäytyä vain kirjojen ja muun aineiston suosittelussa, vaan voidaan koota myös listoja ja jakaa esitteitä muista sukupuoli- ja

seksuaalivähemmistöille hyödyllisistä resursseista, kuten esimerkiksi aihepiirin sanastoista ja tietopankeista, HLBTIQ-ystävällisistä tapahtumista ja yhteisöistä sekä yhdistystoiminnasta (Austin, 2019; Chapman, 2013; Houde, 2018.)

Kirjastotyöhön kuuluu keskeisesti myös vinkkaaminen, eli tilaisuudet, joissa luettavaa suositellaan jollekin ryhmälle, esimerkiksi koululuokalle tai kirjastovierailulle tulleelle maahanmuuttajaryhmälle. Näihin vinkkaustuokioihin voidaan ottaa mukaan HLBTIQ-aineistoa, jolloin viestitään, että kirjaston henkilökunta välittää aiheesta. Vinkkaus auttaa HLBTIQ-asiakkaita löytämään kirjoja, joiden hahmoihin he voivat samaistua. On myös todettu, että HLBTIQ-kirjojen ottaminen mukaan lasten ja nuorten vinkkauksiin voi lisätä vapaata keskustelua ja hyväksyntää koko ryhmässä. (Houde, 2018, Knapp, 2022.)

4.4 Tapahtumat ja ohjelmat

Mielenkiintoinen ja tiedontarpeisiin vastaava kokoelma sekä turvallisuuden tunne ovat minimi, joka tarvitaan, jotta kirjastoa on mielekästä käyttää. Edellä käsitellyt resurssit ovat myös tärkeitä, ja auttavat HLBTIQ-ihmisiä löytämään lisää aineistoja ja tietoja. Kirjastot voivat kuitenkin tehdä vielä enemmän: neljäs asiakkaille tarjottavien palvelujen kategoria on tapahtumat ja ohjelmat. Kirjastot järjestävät esimerkiksi kirjailijavierailuja, yhteistapahtumia harrastus- ja kulttuuritoimijoiden kanssa, lasten ja perheiden tapahtumia sekä erilaisia lukupiirejä. Kaikkia näitä tapahtumia ja ohjelmia on mahdollista järjestää niin, että myös HLBTIQ-asiakkaat kokevat niissä olonsa tervetulleiksi. (Bain & Podmore, 2020; Houde, 2018; Knapp, 2022.)

Etenkin Yhdysvalloissa ja Kanadassa on yleistä, että kirjastot toimivat yhteistyössä kolmansien tahojen kanssa. Paikallisten HLBTIQ-järjestöjen kanssa järjestetään sosiaalisia tapahtumia ja lukupiirejä (Houde, 2018; McEacheron, 2016) ja niiltä voidaan pyytää apua kokoelman kehittämisessä ja kirjaston näkyvyyden ja saavutettavuuden kehittämisessä (Robinson, 2016; Naidoo, 2013.) Kaikki tämä voi auttaa resurssipulaan ja

viedä paineita pois yksittäisiltä kirjastotyöntekijöiltä, joilla on paljon muitakin töitä kuin HLBTIQ-asioiden kehittäminen omassa kirjastossa.

Yhteistyö aiheen asiantuntijoiden kanssa lisää kirjastohenkilökunnan ammattitaitoa ja auttaa kirjastoa tarjoamaan HLBTIQ-asiakkaille parempaa ja monipuolisempaa palvelua (Knapp, 2022.) Tapahtumien järjestämisessä voidaan myös osallistaa asiakkaita; Houden (2018) ja Knappin (2022) mukaan etenkin nuoret osallistuvat mieluiten ohjelmiin ja tapahtumiin, joiden suunnittelussa heitä on kuultu ja joihin liittyen he ovat päässeet esittämään toiveita ja mielipiteitä.

Kirjastossa voidaan järjestää monenlaisia tapahtumia, mutta yleensä niiden sydämessä ovat kuitenkin kirjat ja lukeminen. McEacheron (2016) kertoo useista kirjastoista Yhdysvalloissa ja Kanadassa, joissa toimii aktiivisia HLBTIQ-aiheisiin keskittyviä lukupiirejä, ja Houde (2018) ja Knapp (2022) kertovat suosituista sateenkaarinuorille suunnatuista lukupiireistä. Naidoo (2013) käsittelee laajasti kirjastojen sateenkaariperheille tarjoamia tapahtumia ja palveluja ja mainitsee esimerkiksi satutuokiot, lukupiirit, Prideen liittyvät tapahtumat sekä kirjailijavierailut. Kirjailijavierailut ovat suosittu HLBTIQ-ystävällinen tapahtumatyyppi, ja moniin kirjastoihin kutsutaankin etenkin Pride-kuukauden aikana seksuaali- ja sukupuoliyhteisöihin liittyvistä aiheista kirjoittavia kirjailijoita (McEacheron, 2016.)

5 KESKUSTELU JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä luvussa pohditaan tutkimustuloksia. Asiaa lähestytään myös keskustelemalla kirjastopalvelujen neutraaliudesta sekä miettimällä sitä, mikä todellinen tarve HLBTIQ-palveluille on. Lisäksi käydään läpi tutkimuksen rajoitteet ja luodaan katsaus siihen, millaista jatkotutkimusta aiheesta voisi tehdä.

5.1 Pohdintaa tutkimustuloksista

Tutkimuskysymykset olivat seuraavat:

1. Millaisia palveluja yleiset kirjastot tarjoavat seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluville asiakkaille?
2. Millaisia yleisten kirjastojen sateenkaarikokoelmat tai sateenkaarihyllyt ovat?

Tutkimuskysymysten avulla pyrittiin luomaan yleiskuva palveluista, joita kirjastot tarjoavat sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluville asiakkaille, sekä syventymään erityisesti siihen, millaista HLBTIQ-aineistoa kirjastojen kokoelmiin kuuluu.

Aineistossa tuli esille laaja kirjo HLBTIQ-ystävällisiä palveluja, jotka olivat jaettavissa neljään kategoriaan: kokoelmaan, turvalliseen tilaan, resursseihin pääsyyn sekä tapahtumiin ja ohjelmiin. Tämä jako nousi suurimmasta osasta lähteistä hyvin luontevasti, vaikka sitä ei aivan tällaisessa muodossa ja näin sanoin esitetty missään lähteessä. Kokoelma oli kaiken kaikkiaan tutkituin aihe, mikä ei ole ihme; kaikista kirjastojen monista tehtävistä ja niiden laajentuneista toimenkuvista huolimatta keskeisin on yhä edelleen kirjojen ja muun aineiston tarjoaminen asiakkaille. Jotta kirjasto voi palvella asiakaskuntaa tehokkaasti, on kokoelman oltava laadukas ja ajantasainen. Sen täytyy vastata asiakkaiden tiedontarpeisiin ja sisältää laajasti aineistoa niin, että se palvelee koko käyttäjäkuntaa. Tässä tutkielmassa pyritään osoittamaan, minkälaisia tarpeita HLBTIQ-asiakkailta on kokoelman suhteen ja millä tavoin kirjastot maailmalla pyrkivät vastaamaan näihin tarpeisiin.

Oli mielenkiintoista huomata, että useat ulkomaalaiset lähteet olivat vahvasti sen kannalla, ettei HLBTIQ-aineistoa kannata erottaa erilliseksi sateenkaarihylläksi tai -kokoelmaksi, sillä se saattaa johtaa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien asiakkaiden erottamiseen ”tavallisista” kirjaston asiakkaista. Suomalaisissa lähteissä taas sateenkaarihyllyt nähtiin pääsääntöisesti positiivisena ja toimivana ratkaisuna, josta oli saatu kiitosta asiakkailta. Sateenkaarihyllyn koettiin antavan viesti, että kirjasto on tasa-arvoinen tila, jossa jokainen asiakas saa olla oma itsensä. Tämä saattaa osaltaan johtua siitä, että suomalaisissa kirjastoissa on päädytty hankkimaan sateenkaarihyllyn aineistoista tuplakappaleet myös tavalliseen kokoelmaan, jolloin sateenkaarihyllyä ja siihen kuuluviksi merkittyjä kirjoja ei ole pakko käyttää, jos haluaa mieluummin lainata aineistoa huomaamattomammin.

Tutkimustuloksista keskusteltaessa on huomioitava, että käsitelty aineisto keskittyi länsimaihin; Etelä-Amerikan, Aasian ja Afrikan näkökulmia lähteistä ei löytynyt. Tämän tutkielman tuloksia ei siis voi yleistää koskemaan koko maailmaa, mutta länsimaiden tilanteesta saadaan kuitenkin kattava kuva.

5.2 Neutraalius

Haasteena seksuaali- ja sukupuolivähemmistöille suunnatuille palveluille ja niiden kehittämiselle voi olla kysymys siitä, asettuuko kirjasto niiden myötä poliittiselle linjalle neutraaliuden sijaan (McEacheron, 2016.)

Scott ja Saunders (2021) tekivät Yhdysvalloissa laajan tutkimuksen, joka käsitteli kirjastohenkilökunnan mielipiteitä ja kokemuksia kirjastojen neutraaliudesta. Siinä selvisi, että suurin osa yli 500:sta osallistujasta määritteli neutraaliuden ”objektiivisuudeksi informaatiota tarjottaessa.” Osa vastaajista oli sitä mieltä, että neutraalius on yksi kirjastotyön tärkeimmistä arvoista ja että henkilökunnan henkilökohtaisten mielipiteiden ei pitäisi vaikuttaa millään tapaa siihen, millä tavalla asiakkaita palvellaan ja millaista aineistoa kokoelmaan valitaan.

Osa vastaajista taas oli sitä mieltä, että todelliseen neutraaliuteen ei voida päästä eikä se ole tarpeenkaan; kirjastoilla on sosiaalinen vastuu ja velvoite edistää tasa-arvoa ja sananvapautta. Neutraaliutta katsottiin politiikan ja sosiaalisten oikeuksien näkökulmasta, jolloin täysi puolueettomuus näyttäytyy vallitsevan tilanteen hyväksymisenä; kun ei asetuta minkään kannalle tai mitään vastaan, annetaan ymmärtää, että senhetkinen yhteiskunnallinen suunta ja järjestys on neutraali, vaikka niin ei oikeasti olisi. Osa vastaajista ilmaisi, että kirjastot ja kirjastohenkilökunta ovat asemassa, jossa on mahdollista parantaa vähemmistöjen asemaa ja tarjota heille erityispalveluita ja tukea. (Scott & Saunders, 2021.)

McEacheronin (2016) mukaan kirjaston tärkein tehtävä on tarjota asiakkaille tasa-arvoinen pääsy resursseihin ja informaatioon, ja kirjastoilla on myös velvollisuus tukea vähemmistöihin kuuluvia asiakkaita siltä osin kuin se on mahdollista, sillä he ovat yhteiskunnassa altavastajan asemassa myös tiedontarpeisiin liittyen. Tämän tutkielman luvussa 4.1 Kokoelma tuli esille, että HLBTIQ-aineistoon voi olla vaikeaa päästä käsiksi, ja turvallista tilaa ja resursseja käsittelevissä osioissa huomattiin, että kirjasto voi tarjota HLBTIQ-asiakkaille näitä asioita, joihin heillä ei välttämättä muuten olisi pääsyä.

Tuli myös esille, että kirjastopalveluissa otetaan muutenkin huomioon ryhmiä, joilla on erityistarpeita: tiloista pyritään tekemään fyysisesti esteettömiä ja meluttomia, aineistoa tarjotaan useilla kielillä, kirjastoista löytyy lasten- ja perheiden nurkkauksia aineistoinen ja tapahtumiseen, nuorille on oma osastonsa. (piki.finna.fi.) HLBTIQ-ihmiset voidaan tässä kontekstissa määritellä ryhmäksi, jolla on erityistarpeita, ja jolle on perusteltua tarjota erityisiä palveluja. HLBTIQ-aineiston korostaminen ja palveluiden tarjoaminen on valinta, mutta organisaationa, joka pyrkii monin tavoin edistämään tasa-arvoa, kirjastolle on luontevaa tehdä tällainen valinta.

5.3 Jatkotutkimus

Sateenkaarihyillyistä sekä sateenkaarinuorten kirjastonkäytöstä on tehty Suomessa opinnäytteitä, mutta muuta tieteellistä tutkimusta tältä alalta ei vielä Suomessa ole. Esimerkiksi tässä tutkimuksessa syntynyttä palvelujen jakoa neljään kategoriaan - kokoelmaan, turvalliseen tilaan, resursseihin pääsyyn sekä tapahtumiin ja ohjelmiin – olisi mielenkiintoista tutkia lisää ja kartoittaa esimerkiksi asiakkaiden tai kirjastohenkilökunnan näkemyksiä HLBTIQ-asiakkaille tarjotuista palveluista.

Tässä tutkielmassa keskityttiin nimenomaan palveluihin itseensä, mutta aineistosta nousi usein esille itse palveluiden lisäksi kirjastohenkilökunnan ja asiakkaiden näkökulmat palveluihin, joten aihetta voisi tutkia lisää myös olemassa olevan kirjallisuuden perusteella. Lisäksi aineistossa mainittiin usein kirjaston ja kirjaston tarjoamien palveluiden merkitys sateenkaarinuorille näiden identiteettien kehittyessä, ja sitä olisi myös mielenkiintoista tutkia esimerkiksi haastattelujen tai kyselyn muodossa.

Tätä kandidaatintutkielmaa voi käyttää kuvauksena HLBTIQ-asiakkaille suunnatuista palveluista ja ohjeena kirjastoille, jotka haluavat kehittää seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluville asiakkaille tarjoamiaan palveluita.

6 LÄHTEET

- Ahola et al. (2021.) Onneksi on kirjasto! Yleisten kirjastojen suunta 2021-2025. Esite. Yleisten kirjastojen neuvosto. kirjastot.fi/sites/default/files/content/yleisten-kirjastojen-suunta-2021-2025-FI-web.pdf. Viitattu 26.1.2023.
- Austin, J. (2019). Lines of sight and knowledge: Possibilities and actualities of transgender and gender non-conforming youth in the library. Teoksessa Mehra, B. (toim.) *LGBTQ+ Librarianship in the 21st Century : Emerging Directions of Advocacy and Community Engagement in Diverse Information Environments*. Emerald Publishing Limited. 167-196.
- Bain, A. L., & Podmore, J. A. (2020). Scavenging for LGBTQ2S Public Library Visibility on Vancouver's Periphery. *Tijdschrift Voor Economische En Sociale Geografie (Journal of Economic & Social Geography)*, 111(4), 601–615. <https://doi.org/10.1111/tesg.12396>
- Betts-Green, D. (2020.) "We Could Do Better": Librarian Engagement in LGBTQ Collection Development in Small and Rural Public Libraries in the Southern U.S. *Public Library Quarterly* 39:6, 510-536. <https://doi.org/10.1080/01616846.2020.1737493>
- Brandstedt, R. (2016). "What is it that we do not know?" - LGBTQ and library staff. Teoksessa Montague, R., & McKeever, L. (toim.) (2016). *Queer library alliance : Global reflections and imaginings*. Litwin Books, LLC. 171-188.
- Chapman, E. L. (2013). No more controversial than a gardening display? provision of LGBT-related fiction to children and young people in U.K. public libraries. *Library Trends*, 61(3), 542-568. <https://doi.org/10.1353/lib.2013.0010>
- Edge, S. J. (2019.) "A Subject 'Queer'-Y: A Literature Review on Subject Access to LGBTIQ Materials." *The Serials librarian* 75.1-4 (2019), 81–90. <https://doi.org/10.1080/0361526X.2018.1556190>
- Gough, C. & Greenblatt, E. (2011). Barriers to Selecting Materials about Sexual and Gender Diversity. Teoksessa Greenblatt, E. (toim.) *Serving LGBTIQ library and archives users : essays on outreach, service, collections and access*. McFarland. 165-173.
- [helmet.fi/fi-FI/Info/Asiakkaana_kirjastossa/Kirjastokortti_ja_lainaaminen\(37\)](https://helmet.fi/fi-FI/Info/Asiakkaana_kirjastossa/Kirjastokortti_ja_lainaaminen(37)), viitattu 26.1.2023.
- Hicks, P., & Kerrigan, P. (2020). An intersectional quantitative content analysis of the LGBTQ+ catalogue in Irish public libraries. *Journal of Librarianship and Information Science*, 52(4), 1028–1041. <https://doi.org/10.1177/0961000619898212>

- Houde, L. (2018). *Serving LGBTQ teens : a practical guide for librarians*. Rowman & Littlefield.
- Hämäläinen, P. (2021). Kirjastot ja pride: Selvitys Prideen osallistumisesta sekä sateenkaarihyllystä yleisissä kirjastoissa. Tampereen yliopisto. Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunta. Pro gradu – tutkielma. <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/131864>
- Hämäläinen, P. (2019). Sateenkaarihyllyt Pirkanmaan yleisissä kirjastoissa. Tampereen yliopisto. Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunta. Kandidaatintutkielma.
- Kallion kirjasto. (2018). Sateenkaarihyllly. Helmet.fi. [https://www.helmet.fi/fi-FI/Kirjastot_ja_palvelut/Kallion_kirjasto/Kallion_omat/Sateenkaarihyllly\(58893\)](https://www.helmet.fi/fi-FI/Kirjastot_ja_palvelut/Kallion_kirjasto/Kallion_omat/Sateenkaarihyllly(58893)), viitattu 3.1.2023.
- Knapp, C. (2022). Creating Safe and Inclusive Spacing for LGBT2Q+ Youth in Public and School Libraries. *Journal of Library Administration*, 62(6), 847–855. <https://doi.org/10.1080/01930826.2022.2102385>
- Kotila, H. (2013.) Tavoitteena pikkuusen paree kokoelma – kirjaston kokoelmapolitiikka ja kokoelmatyö. Turun ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö.
- Laki yleisistä kirjastoista. (2016.)
- LGBTQ Users Special Interest Group. International Federation of Library Associations and Institutions. ifla.org/units/lgbtq, viitattu 26.1.2023.
- Mattila, R. (2015). ”Kirjasto on paikka, jossa ei tuomita”: Laadullinen tutkimus sateenkaarinuorten kirjastonkäytöstä Lapissa. Oulun ammattikorkeakoulu. Kirjasto- ja tietopalvelu. Opinnäytetyö. <https://www.theseus.fi/handle/10024/99717>
- McEacheron, P. (2016). Libraries “Coming Out” in Support of LGBTQIA+ Human Rights and Social Justice. Teoksessa Bertot et al. (toim.) Perspectives on libraries as institutions of human rights and social justice. Emerald Publishing Limited, 2012, 183–208.
- Miettunen, M. (2019). Kelluva kokoelma ei sammaloidu. Kirjastolehti. <https://suomenkirjastoseura.fi/kirjastolehti/kelluva-kokoelma-ei-sammaloidu/> Viitattu 3.1.2023.
- Moss, E. (2008), "An inductive evaluation of a public library GLBT collection", *Collection Building*, Vol. 27 No. 4, pp. 149-156. <https://doi.org/10.1108/01604950810913715>

- Mölläri, A. & Palander, J. (2015). Tapahtumaresepti. Sateenkaarihylly kokoelmana ja toimintana. Kirjastot.fi.
https://www.kirjastot.fi/node/47035?language_content_entity=fi,
 viitattu 3.1.2023.
- Naidoo, J. C. (2013). Over the rainbow and under the radar: Library services and programs to LGBTQ families. *Children & Libraries*, 11(3), 34-40.
- piki.finna.fi/Content/info#accessibility, viitattu 26.1.2023.
- piki.finna.fi/Content/info#reservations, viitattu 26.1.2023.
- pirkkala.fi/kirjaston-kokoelma, viitattu 26.1.2023.
- Public Libraries and Museums Act. (1964.) General duty of library authorities.
<https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1964/75/section/7>
- Ritchie, C. & McNeill, D. (2011). LGBTIQ Issues in Public Libraries. Teoksessa Greenblatt, E. (toim.) *Serving LGBTIQ library and archives users : essays on outreach, service, collections and access*. McFarland. 59-69.
- Robinson, T. (2016.) Overcoming Social Exclusion in Public Library Services to LGBTQ and Gender Variant Youth. *Public Library Quarterly*, 35:3, 161-174.
<https://doi.org/10.1080/01616846.2016.1210439>
- Salminen, A. (2011.) Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyypeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasan yliopisto.
- Scott, D., & Saunders, L. (2021). Neutrality in public libraries: How are we defining one of our core values? *Journal of Librarianship and Information Science*, 53(1), 153–166. <https://doi.org/10.1177/0961000620935501>
- Seta. (2021). Sateenkaarisanasto. Seta.fi.
<https://seta.fi/sateenkaaritieto/sateenkaarisanasto/> Viitattu 24.11.2022.
- Toth, G. (2016). Universal decimal classification: universal discriminative classification? Teoksessa Montague, R., & McKeever, L. (toim.) (2016). *Queer library alliance : Global reflections and imaginings*. Litwin Books, LLC. 101-120.
- Vaski-kirjastot. vaski.finna.fi/themes/custom/files/Vaskien_kokoelmalinjaus_2022.pdf.
 (2022.) Viitattu 26.1.2023.